

A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX században

A határmegállapítás a jövőre nézve beállított kötelezettség, amikor két ország meghatározza a köztük lévő határt, akkor egyik fő céljuk a szilárd és végleges megoldás rögzítése. Az államhatárok kijelölésének első fázisát rendszeresen azok **delimitációja** jelenti. A delimitáción az államhatárok megvonását értjük általában, amire rendszerint a béke- és egyéb szerződésekben kerül sor, amikor újból megállapítják az államhatárokat. Emellett többnyire *meghatározzák a határvonal irányát* és azt az adatot, bejegyzik a szerződés mellékletét képező nagyméretarányú térképbe is. Az államhatárok, megállapítását rendszerint megelőzi az attribúciós (allokációs) eljárás, amelynek célja, *döntéshozatal a meghatározott földterületek szétválasztása esetleg együvé tartozása ügyében*. Az attribúciós döntéseket sokszor az érintett államok, amelyeknek a határaitól volt szó, jelenléte nélkül hozták meg. Az allokációnak lehet szerződéses és szerződésen kívüli jellege. A trianoni határok megvonásakor szerződésen kívüli jellege volt. Az Felvidék visszatérésekor a két fél együtt határozta meg a területek hovatarozását.

Az államhatárok delimitációról szóló határozathozatalt követi azok **demarkációja**, Az államhatárok demarkációján a *határ térbeni megjelenítését, azok kitűzését értjük az adott térségben*, amelyet rendszerint az államok kétoldalú (néhány esetben többoldalú is) bizottsága hajtja végre. A demarkációs határral kapcsolatos ténykedésben, a határterületben érintett, vagy az ügyben érdekelt államok vesznek részt. Ez a demarkációs bizottság, köznapi nyelvben a **határmegállapító bizottság (HMB)**. **A demarkáció eredménye a határ messziről láthatóvá tétele (abornement)**.

A korábban elvégzett határjelölés ellenőrzését, felülvizsgálatát **redemarkációnak** nevezzük. Ami általában új határjelzések elhelyezésével, a régié megváltoztatásával, esetleg kicserélésével jár. Hasonlóan, redemarkációt hajt végre azon államok közös bizottsága, amelyeknek a határaitól van szó, mégpedig a megállapodott műszaki irányelvek, utasítások alapján. Az államhatárok demarkációjával vagy redemarkációjával összefüggésben van azok rendszeres kitűzése is, esetleg a kitűzés kiegészítése, pótlása.

Az államhatárok megjelölése határjelzők, határjelek révén történik. Más jeleknek az állami határokon (állami címert viselő tábla elhelyezése, oszlopok, gyakran nemzeti színekkel kifestve, különböző táblák elhelyezése stb.) nincs határt jelző jellege, csupán kifejezi az államhatárok irányát vagy figyelmezteti az embereket az államhatárok közelségére és helyére. A határjelek megjelölik az államhatárok vonulatának minden változását, azok áthaladását a vízfolyásokon és kommunikációkon és minden, topográfiailag jelentős helyen. A határjelek alakját, méreteit és idomformáját a szerződésekben határozzák meg, esetleg az érdekelt államok vagy azok szervezetei által megkötött más közös dokumentumokban.

A szomszédos államok közötti viszony rendezettségének lényeges kérdése az államhatalom gyakorlása térbeli kiterjedésének egységes értelmezése, ismerete. E lényeges kérdés jegyében történik meg többek között a határvonal rögzítése. **A határvonal rögzítése különböző módban és formában történik.** Az egyik módja a határokmányokban a másik a határjelekkel történő rögzítés. Az egyes módokon belül különböző formákat alkalmaznak a felek, melyeket szerződésekben rögzítenek. A határjelekkel történő rögzítésnek az a rendeltetése, hogy az államhatárt „láthatóvá” tegye. Ez azért fontos, hogy a határőrizeti szervek, és a határon túli lakosság is ismerje a határjeleket, mert az ismeret birtokában nagymértékben csökkenthető a határrend megsértésének esetei. A határjelek azonban gyakran ki vannak téve természeti és más hatásoknak. Megsemmisülhetnek, eltűnhetnek. Tekintve, hogy az államhatár határjelek nélkül nem érzékelhető, szükséges az államhatár és a felmérési rendszer okmányokban történő rögzítése. A határjelek alakját, műszaki leírását, és a feliratok tartalmát, a határvonal megjelölése céljából elhelyezett határjelek számát és elhelyezésük módját az okmányokban rögzítik.

A határkérdés problematikája a dualizmus időszakában

A Dualizmus korában a „határkérdés” a „határkiigazítás” folyamatában a legfontosabb kérdés a „vításá vált határszakaszok hovatarozásának eldöntése” volt, amelynek eldöntése maga után vonta a határvillongások megszüntetését, így megvalósult a „határkiigazítás” folyamata. Ez után már csak a határvonal menetét kellett „jól láthatóan” megjelölni.

A határvonal menetének bizonytalanná válásának földrajzi és gazdasági oka volt. A földrajzi okok közül az egyik az volt, hogy a vízi határszakaszon a folyó megváltoztatja a medrét, így a határvonal áthelyeződik a folyó valamelyik oldalára, így területnyereség, illetve területvesztés lép fel. A másik ok az volt, hogy a természetes, vagy a mesterséges határjelek valamilyen okból megsemmisülnek.

A gazdasági okok közül az első az, hogy ha a határ két oldalán lévő birtok egy kézben van, akkor a tulajdonost nem érdekelte az államhatár menete, így nem jelöltette meg (nagyobb birtok esetén be sem engedte a HMB tagjait a birtokára). Problémák akkor kezdődtek, ha a határmenti birtok tulajdonjoga megváltozott (öröklés, eladás, földesúri jogok bérbé adása, stb.) és ebből (magán)jogvita (birtokper)kezdődött. Így keletkeztek a birtokviták, illetve korabeli megfogalmazással a „határvillongások”.

A „határvitáknak” sokféle vetületei voltak, amely nagyon sok embert, szervezetet, érintett Politikai, külpolitikai vetülete az, hogy a szomszédos országgal feszültté válik a viszony, közigazgatási hatóságok, együttműködése csökken. Vámjogi szempontból problémák merülnek fel. Katonai vetülete az, hogy fegyveres erőt kell fenntartani a vitás területen, az ellenséges erők betörésének megakadályozására, esetleg erődítési munkálatokat kell végezni. (Őrházak építése). Rendvédelmi vetületét tekintve karhatalmi, rendőri erő fenntartása a vélt, vagy a valós birtokosok érdekeinek védelmében.¹ Közigazgatási (jogi) vetületét tekintve a közigazgatási apparátus elbizonytalanodik, utasítások végrehajtása kérdésessé válik, és elhúzódik. Gazdasági vetülete az, hogy a birtokhasználat „gazdaságilag” korlátozott: földművelés, legeltetés erdőhasználat bányászat halászati jog, vadászati jog, malomhasználat és bizonyos földesúri jogok korlátozása tekintetében

A „Határkérdés” megoldása három úton lehetséges: a jogi úton, amely lehet magánjogi per (magánszemély-magánszemély, magánszemély-jogi személy), közigazgatási per (magánszemély-állam, jogi személy-állam), és nemzetközi per (állam-állam), külpolitikai síkon, az államigazgatási szervezet útján HMB kiküldése, és lehet katonai erővel, (pl.: az 1918. május 7-i Bukaresti béke estén létrejött határkiigazítás). A vázolt folyamatok eredménye így lehet a bíróság ítéletét, illetve a nemzetközi válsztott bíróság ítéletét, illetve békeszerződés, amelyet végre kell hajtani.

A határkérdés megoldásának (megállapodásnak) végrehajtásának három feltétele van: a jogi alapok, a pénzügyi feltételek megteremtése és a személyek kijelölése. A jogi feltételek: közül egyik a békeszerződés, másik az országok közötti egyezmények a határkérdés(ek) megoldására, ezeknek előfeltétele az uralkodói akarattal egyezően az országgyűlés által törvénybe iktatva. A törvények végrehajtása közül a legáltalánosabb a minisztertanács MT határozat formájában történő végrehajtása volt, amelyet az érintett minisztériumok [a Magyar Királyi Belügyminisztérium (BÜM), a miniszterelnökség (ME), a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium (PÜM), a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium (HM)] utasítások formájában szabályoztak. Ebből adódott, hogy a feladat megoldására az MT tárcaközi koordinációt biztosított, a személyi feltételek megteremtésével pedig kijelölte e feladat végrehajtására a személyi állományt. Amely történhetett a közigazgatási apparátus bevonásával (a határszéli vármegyékben), a feladat kiosztásával, vagy egy szervezett (HMB) létrehozásával is. A feltételek közül legfontosabb a pénzügyi feltétel biztosítása volt, mert ez jelezte, hogy mennyire komolyan gondolták a feladat megoldását. Ez történhetett az évenkénti költségvetésben törvényileg jóváhagyva, általánosan megfogalmazva, pl.: „országos határkiigazítás céljára”, vagy konkrét megnevezéssel, pl.: magyar-román határ rendezése. Történhet külön törvény jóváhagyásával is (1909/XIX. tc. a magyar-román határvonal rendezésének pénzügyi feltételei.) Mivel menetközben derült ki, hogy pénz általában kevés, ezért póthitelek is szükségessé váltak, amelyeket a MT hagyott jóvá valamely minisztérium költségvetésnek terhére.

A határkérdés megoldására létrehozott szervezet feladata: a békeszerződés végrehajtása, a bírósági ítélet végrehajtása, két ország közötti szerződés végrehajtása volt, (törvény végrehajtása) amely több részből állt, a politikai határmegállapításból (delimitáció) a határvonal kijelöléséből (demarkáció) amely lehet egyszeri és időszakos (meghatározott időközben a határvonal határjeleinek felülvizsgálata) és lehetett a már kijelölt határ helyreállítása (redemarkáció) amely már sokszor eleve magában hordozta a delimitáció és demarkáció elemeit.

A határkérdés megoldására létrehozott szervezet felépítése a feladat szerint tagozódott. Általában a delimitációs és a demarkációs feladatok egyszerre szerepeltek. A politikai határ megállapításra „ad hoc” végrehajtóbizottság alakult az államapparátus kijelölt képviselőiből. Utána pedig a kijelölt műszaki közegek: földmérők térképészek, stb. végezték a műszaki feladatukat. A demarkáció estében csak a földmérők, térképészek dolgoztak. Amennyiben a redemarkáció – ha a redemarkáció delimitációval történt – a határvonal helyreállítása során olyan kérdések merülhettek fel, amelyek meghaladták a műszaki személyzet feladatkörét, akkor a kérdés eldöntése már politikai megoldást igényelt, amely általában végrehajtóbizottság által valósult meg. A műszaki személyzet által elkészített határokmányokat a végrehajtóbizottság hagyta jóvá, amely az elkövetkezőkben, mint jogi alap szerepelt. A határkérdés megoldására létrehozott szervezet által elkészített határokmányok kétféle típusba sorolhatók. Írásos: a bizottság által készített jegyzőkönyvek, a határvonal általános leírása, a határszakaszok részletes leírása, és a határjelek részletes leírása. A térképek és egyéb kartográfiai okmányok a különböző méretará-

nyú térképeket, a határvonal kitűzési vázlatát, és a geodéziai okmányokat jelentik. Ezek a határokmányok a később felmerült határkérdésekben jogi alapként (feltételként) szerepeltek.

A határmegállapítás szervezeti keretei. A Trianoni határvonalat kitűző Határmegállapító bizottságok (HMB)

A trianoni határvonal politikai kijelölését, (delimitációját) részletes kitűzését, határkövekkel való állandósítását, a határvonal térképezését, a határokmányok elkészítését a Szövetséges és Társult hatalmak által létrehozott nemzetközi Határ megállapító Bizottságok (HMB) végezték 1921 és 1925 között.²

A békeszerződés megkötésével kapcsolatos előkészületek, és az ebből fakadó feladatok végrehajtásával a magyar kormány már 1918 óta foglalkozott.³ A MT 1919. szept.30-i értekezletén elhatározta a Békeelőkészítő Iroda (továbbiakban: BI) felállítását. A BI vezetője gróf TELEKI Pál lett. Az iroda eleve két részből állt: A és B csoportból. Az „A” csoport az „elvi” csoport volt, mai szóhasználattal értékelő-elemző osztályt volt, amely az érveket, ellenérveket sorakoztatta fel a felmerülő kérdések ellen és mellett. A „B” csoport az „operatív” munkát végző párizsi delegáció volt. A két csoport helyzete tartathatlanná vált, hiszen az „A” csoport egyben konkurált a külügyi tárca (KüM) tudományos csoportjával, amely később beolvadt a KüM XIV.osztályába. A „B” osztály pedig beolvadt, illetve átszervezték feladatmódosítások után az országos Menekültügyi Hivatallá. **(I. sz. melléklet)**

A KüM már 1920. elején a békeszerződés tárgyalására vonatkozó teljes anyagnak gyűjtésére CHOLNOKY Jenő egyetemi tanár vezetése alatt egy tudományos osztályt állított fel. Ez az osztály a határkérdésre vonatkozó összes anyagot később az egyes magyar delegációk között szétosztotta. A békeszerződésből következő határkérdések feldolgozására, a határmegállapító munkálatok előkészítésére gróf CSÁKY Imre vezetésével „**határmegállapító irodát**” állított fel a magyar kormány. Ennek az irodának volt a feladata a szomszédos államokkal kapcsolatos és eldöntendő határkérdésekben a magyar érdekeket képviselni. A határmegállapítást érintő elvi döntéseket a miniszterelnök tartotta fent magának. A HMB anyagi ellátását pedig a HM és PüM intézte, az egyes tárcák alkalomadtán való bevonásával.

A HM – mivel a katonáknak kellett levelezni a határmegállapítást – 1921. augusztus 3-án Miniszter Tanácsban javasolta, hogy egy teljesen egységes, gyorsan működő szervezet kellene létesíteni, amely haladéktalanul és hatékonyan tud intézkedni. Az általa javasolt terv szerint a miniszterelnöknek volna közvetlen alárendelve egy **határmegállapító központ**, (HMK) melynek vezetője gróf CSÁKY Imre lenne. A 4 HMB közvetlenül CSÁKY Imre grófnak lenne alárendelve, s tőle nyernék irányításukat úgy tárgyi, mint anyagi tekintetben. **(II. sz. melléklet)**

A **határmegállapító központ irodája** két részből állna: az első a közigazgatási osztály 2 tisztből és 3 tisztviselőből, a másik az elvi anyagi osztály volna, amely a belügyi, földművelésügyi, honvédelmi, igazságügyi és pénzügyi tárca, valamint a Kereskedelemügyi Minisztérium 1-1 képviselőjéből állna. Az egyes tárcák képviselői fel lennének hatalmazva a központi -Iroda és a képviselt tárcák között felmerült elvi, anyagi kérdések 24 órán belüli lebonyolításában. A HMK iroda látta el az egyes HMB-t a munkájukhoz szükséges tárgyi kellékekkel s biztosítaná anyagi szükségleteiket. Úgy a HMK Irodába, mint a HMB-ba beosztott tisztek és tisztviselők azon minisztériumok állományában maradnának, amelyben dolgoztak, ezért fizetésüket is onnan kapnák, csak a határmegállapításból kifolyó személyi és tárgyi kiadások terhelnék a HMK irodát. A központ vezetősége a miniszterelnök „rendeletéből” kiadványoz. A minisztertanács elfogadta a honvédelmi tárca előterjesztését. A külügyminiszter a HMK Iroda szervezésével dr. SZŐGYÉN Györgyöt, követségi tanácsost, kereskedelmi igazgatót bízta meg. A HMK Irodája 1921. augusztus 13-án kezdte meg működését.⁴ **(III. sz. melléklet)**

Az így létrejött szervezetnek külső előzményei a következők voltak: A Nemzeti Tanács 1921. június 21-én párizsi magyar képviselőhöz intézett jegyzékében kijelentette, hogy haladéktalanul meg kell tenni az intézkedéseket a HMB megalakítására és csatolta az összes HMB számára (az 1920. július 22-én) kiadott utasításokat és a(z) 1921. jún.3-án) magyar HMB számára elfogadott pótutasításokat. **(IV. sz. melléklet)**

A HMB úgynevezett „nem érdekelt” tagjai voltak az angol, francia, olasz és japán megbízottakból és megfelelő segédszemélyzetből álló delegáció. Az „érdekelt államok” delegációit a magyar delegáció és határszakaszonként az érdekelt államok (csehszlovák, román, jugoszláv, osztrák) delegációkból állt fel. **(V. sz. melléklet)**

A NT által kiadott utasítás szerint minden egyes HMB. áll: biztosokból, akiknek számát és nemzetiségét a békeszerződés határozza meg általánosságban esetleg segédbiztosokból és a műszaki személyzetből, akik a helyszíni munkát végzik el, valamint ezeket kiszolgáló állományból (térképrajzoló, titkárok, tolmácsok, futárok, sofőrök, stb.).

A „nem érdekelt szövetséges hatalmak” kiküldötteinek létszáma elvben nem lehet több mint: egy biztos, egy tolmács, és egy titkár valamint egy segéd-térképrajzoló. Ha a körülmények úgy kívánták, akkor a NT Rendelhetette, hogy a küldöttség egy segédbiztossal, műszaki személyzettel és a szükséges kiszolgáló állománnyal növelhető. Takarékosági szempontból és a NT rendeletére ugyanazon a biztosok több bizottságnak is tagjai lehettek, mint ahogy lettek is (hiszen így két fizetést kaptak).

A HMB-ok a NT hozzájárulásával a különböző hatalmak delegációin kívül, felállíthatnak egy titkárságot, melynek összetételét a HMB munkálatai szerint változhat, és amely elvben állhatott: egy tisztből, aki a bizottság titkára és egy titkárból. A NT jelölte ki, hogy melyik „nem érdekelt szövetséges hatalom”-nak kell a titkárságot kiszolgáltatni. Az „érdekelt hatalmak” – akiknek a határát megállapítják – delegációját, létszámát tételesen nem határozták meg, mivel a műszaki munkálatok végzése küldöttségükre hárult. Ez azt jelentette, hogy a határmegállapítás második fázisában a műszaki munkálatoknál a létszámemelés saját belátásukra volt bízva.

A magyar határmegállapító bizottságok szervezeti felépítése és ügyrendje

A HMB-ok személyzetének jogállásáról az utasítás a következőket írta elő: „a határmegállapító bizottságok személyzetének, elvben, katonainak kell lenni⁵ a mellékszemélyzet, melyet előnyösen lehet a helyszínen összeállítani, lehet civil is. A biztosok és amennyire lehetséges, a helyettes biztosok csak törzstisztek lehetnek vagy ezekkel egyenrangúak. A műszaki személyeknek alantás tiszteknek kell lenni vagy ezekkel egyenrangúaknak. A titkárok, segéd-térképrajzolók, stb., elvben, altisztek, csapatkatonák vagy ezekhez hasonlóak.” A HMB személyzete katonai egyenruhát viselt. Kivételesen abban az esetben, ha az egyenruha viselése incidensekre adna alkalmat, a HMB az egyenruha viselését megtilthatta. A magyar biztosok vezetése alatt segédbiztosokból, műszaki és irodaszemélyzetből állították össze az egyes HMB magyar delegációját. A katonatisztek mellett a KüM állományából minden delegációba egy-egy képviselőjét rendelte ki.⁶ (VI. sz. melléklet)

A magyar HMB-k felépítését (státuszokat) tekintve minden HMB-ban volt 5 tiszti hely (biztos, I-III. segédbiztos, segédtsiszt). A tolmácsi helyeket (2) (francia, és cseh, román, szerb) esetenként tisztek is betölthették. Ezen kívül a következő altiszti helyek voltak rendszeresítve: 2 altiszt gépíró (magyar, francia) 1 rajzoló altiszt. Valamint 5 (7) tisztszolga. A törzslétszám 5 (7) tiszt, 4 (2) altiszt, 5 (7) katona volt. A térképészeket és a műszaki segédszemélyzetet a Honvédelmi minisztériumtól igényelhették (távírárszok, politikai detektívek stb.) Ez alapján álltak fel a HMB-ok. Ez az állománytábla csak a politikai határmegállapítás, a delimitáció időszakára volt érvényes. Ehhez jöttek még esetenként különböző minisztériumok szakértői is. A műszaki munkálatoknál a műszaki delegáció (osztály) létszámát a tervek szerint duzzasztották fel. Ezen kívül a HM utasította a katonai kerületek, és vármegyei parancsnokságok határelőadóit, hogy a helyi jellegű gazdasági érdekek letárgyalása céljából álljanak a biztosok rendelkezésére. A HMB-ok munkáját megkönnyítve, a határszakaszt kellően ismerő tiszteket bocsátott ideiglenesen a HMB-ok rendelkezésére.

Az Állami földméréstől volt vezényelve a Műszaki segédbiztos és a bizottság mérnöke. Feladata a rendelkezésre bocsátott mérnökökkel a politikai határmegállapítás után a határvonal terepen való kijelölése kicövekelése, a határkövek, felállítás, és a szükséges geodéziai topográfia felmérések után az „Utasítások”-ban előírt térképek és határokmanyok elkészítése.

A PüM mint felügyeleti szerv koordinálta a mérnökök beosztását a különböző HMB-okhoz, és ügyelt arra, hogy munkájuk elvégzése után azonnal bevonuljanak az eredeti állomáshelyükre, mert ott is várt rájuk a munka. A vezényléseket minden évben újra szabályozták. A legkiválóbb mérnököket vezényelték a határvonalra.

Ezek alapján álltak fel a HMB magyar delegációi. Az delegáció felépítése, feladata és ügyrendje csak általános irányelvül szolgált a magyar delegációk felépítésére. Ezt a felépítést a tapasztalatok alapján a határmegállapító biztos utasítás szerint a helyi viszonyoknak megfelelően célnak megfelelően megváltoztathatta.

A Visszatért területek határkijelölései 1938-1941. Magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság

Az 1938. november 2-i bécsi Döntőbírói Határozat 1. §-ban megállapított új határvonalat 1: 750 000 ma térképen húzták meg. A világoszölddel meghúzott vonal pontosan követte az etnikai határokat, csak Pozsony mellett hagyott meg Szlovákiának néhány magyar községet, hogy a tartományi fővárosnak hinterlandja legyen. Kis méretarányánál fogva a térkép nem szabta meg egyértelműen minden határmenti község hovatartozását, ugyanis a vonal vastagsága a valóságban 750 m széles sávot jelentett, hegyen-völgyön át.

A bécsi döntőbírói határozat végrehajtására alakult magyar-csehszlovák bizottságok közül *egy bizottság foglalkozott a bécsi döntőbíróóság által megállapított határvonal értelmezésével* és magyarázásával. Ennek a két fél által létrehozott *közös albizottságnak* – melyet **magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságnak** is, neveztek feladata volt a határvonal részletes kitűzése is. Ennek a bizottságnak kellett értelmeznie a döntőbíróisági vonal futását és a községek hovatartozását a Dunától az Ung folyóig – Ungpinkóctól (Pinkovce) keletre – terjedő szakaszban.⁷ A HMB 1938. nov. 3-tól 1939. márciusig ülésezett, és 25 ülésen döntött a határvonal részletes kitűzéséről, viszonylag fájdalommentesen, mindkét fél számára elfogadható módon. A határvonal értelmezésére kijelölt magyar bizottságot a korabeli dokumentumok **Határmegállapító bizottságnak** (HMB) nevezték.⁸ (**VII. sz. melléklet**)

Március 1-jén létrejött a végleges megállapodás a szlovák-magyar határon a részletek tekintetében is. A HMB-ban befejezték a végleges jegyzőkönyvet és megrajzolták a térképeket.⁹ A végleges jegyzőkönyvet a kormányok elé terjesztették, hogy ennek alapján igazítsák ki a demarkációs vonalat, és ezután kerüljön sor a határmegállapodások formális nemzetközi egyezménybe foglalására. Ezt az egyezményt, amely az egész határt egységesen fogja megállapítani, a magyar politikusok véleménye szerint nem kell törvénybe cikkelyezni, hanem csak egyszerűen közzétenni, mint a bécsi döntőbíróisági határozat végrehajtásaképpen létrejött megállapodást.

Március 3-án a magyar kormány megadta a hozzájárulását, és így az 1939. márc. 7-én kötött végleges határegyezmény következtében Magyarország tiszta nyeresége 132 km² lett, 3 660 magyar és 1 263 szlovák lakossal. Ezt eredményezte a bécsi térkép vonalának térképi és terepi értelmezése.

Határkijelölő Központi bizottság (HKB)

A március 7-i és az ezt kiegészítő április 4-i jegyzőkönyv szerint a határoknak a helyszínen történő kijelölését a HMB által felállítandó vegyes Helyi Bizottságoknak (HB) kellett végrehajtani. A HB-nak joguk volt a határvonalon kisebb jelentőségű igazításokat foganatosítani, ha azt a helyi viszonyok, illetve a kisbirtokoknak az országhatárhoz viszonyított fekvése megkívánta: „...a bizottságok megszervezésével kapcsolatos tennivalók ellátására, a bizottságok munkájának irányítására és igazgatására központi szerv állíttassák fel, hasonlóan ahhoz, amint annak idején a trianoni határra vonatkozóan történt.” szövegű a Minisztertanácsi határozat.¹⁰ Határkijelölő Központi Bizottság (HKB) elnöke MEDVEY Aurél ny. altbgy, a Honvéd Térképészeti Intézet (HTI) volt parancsnoka lett. (**VIII. sz. melléklet**)

A HKB. vezetője a miniszterelnöknek, a bizottság – a miniszterelnökség II. ügyosztályán keresztül – a miniszterelnöknek (mellérendeltségi alapon végzett együttműködés) van alárendelve. Érintkezés a többi minisztériumokkal felkérés miniszterelnök rendeletéből. Érintkezés közigazgatási szervekkel utasítás miniszterelnök rendeletéből a belügyi tárca egyidejű értesítése mellett történt. Alárendeltség pénzügyi szempontból a pénzügyminiszternek. Szolgálati út: jelentések miniszterelnöknek címezve II. ügyosztály útján A HKB rendszeresített szervezete 10 főből állt: vezető, vezető helyettes, főtitkár, titkár, műszaki előadó, geográfus, kartográfus, irattáros, gépíró és a küldönc volt.

A HKB. első ülését 1939. jún. 9-én tartotta Pozsonyban és június 20-ig tartó ülésein megállapított a határkijelölési munkálatok egységes végrehajtásában. Miután a területcsere-bizottságok Csek-lész, Zsitvaújfalú, Kálász és Nagyhind kérdésében nem tudtak megegyezni, a tárgyalások félbeszakadtak. Ezért függőben maradt ennek a határszakasz kitűzése is (az A I. határszakasz).

Az országos határvonal kitűzésének műszaki munkálatai, a határvonal felmérése mindig az Állami Földmérés feladata volt.¹¹ A műszaki munkálatokat a számítások szerint 45 magyar és 45 csehszlovák mérnök 1–1,5 év alatt tudta volna elvégezni. Az Állami Földmérés rendelkezésre bocsátotta a szükséges mérnököket.¹² A HKB a Dunától a lengyel határig terjedő határrészt 5 szakaszra és szakaszonként 4, azaz 20 alszakaszra osztotta. Ezért ennek megfelelően 5 szakasz-felügyelőséget és 20 helyi bizottságot állított fel. A határszakaszokat Ny-ról kezdve A-tól E-ig nagy betűk jelölték. Az alszakaszok megjelölése a határszakasz nagybetűjével és Ny-ról K felé római I-től IV-ig terjedő számokkal történt. (pl.: B II. alszakasz). A határszakaszoknak állandó központjai voltak: A: Komárom, B: Balasagyarmat, C: Rimaszombat, D: Kassa, E szakasz: Ungvár. Ezekben tartózkodtak a szakasz-felügyelőségek.

A szakasz-felügyelőségek az Állami Földmérés egy főtisztviselőjéből és a szükséges segédszemélyzetből álltak. A segédszemélyzet létszámát szakasz-felügyelőségek szerint a HKB állapította meg. A HB-ok az állami földmérés egy mérnökéből, a munkában soron lévő határszakaszon érdekelt járás szolgabírájából, a határőrség egy tisztjéből, az érdekelt község jegyzőjéből, bírájából és esetleg még más szakértőjéből álltak. Segédszemélyzetet szükség esetén a mérnök fogadhatott fel.

A HKB HB-ai a kataszteri térképek segítségével megállapították a részletes határvonalat. A helytelenül megszállt részeken a határt az esetek 90 %-ban helyesbítették. Ily módon például a szlovákok-

nak mintegy 1 100 h-t adtak vissza. A kataszteri határok helytelen megszállását a HB csak ott nem helyesbítették, ahol ezek a területek más igények által is érintve voltak.¹³

A HB-ok a határmenti munkálatokat okt.31-ével beszüntették, a nem vitás határrészeket, ahol területi igények ne merültek fel – „félállandó jelleggel” – azaz karóval kijelölték.¹⁴ A szlovák delegáció merevsége miatt azonban a határkijelölő munkálatok abbamaradtak, a tárgyalások szüneteltek.¹⁵ A tárgyalások eredménytelensége ellenére a többi bizottságban egyeztették a kölcsönösen bejelentett magyar-szlovák határ menti igényeket, megállapodást kötöttek a műszaki vonatkozású kérdések rendezésére. 1940 májusában ismét tárgyalások kezdődtek, de ezek megint megszakadtak a tárgyaló felek merev álláspontja miatt. A további tárgyalások már nem változtatták meg a határvonal futását és a határjelek jellegét.

Az 1947 évi párizsi békeszerződés értelmében végzett határkijelölő munkálatok szervezeti keretei
Magyarország határai a II. Világháború után megváltoztak. Az 1947. február10-én aláírt párizsi békében Magyarország elvesztette az I. és II. Bécsi döntés során visszacsatolt területeket, Felvidéket, Észak-Erdélyt, valamint Kárpátalját és Délvidéket. A békeszerződés visszaállította Magyarország 1938. jan. 1-i határait kisebb módosításokkal.¹⁶ Ez maga után vonta azt, hogy a műszaki munkálatoknál nemcsak egyszerűen rekonstruálták az eredeti állapotot, hanem az adott politika és gazdasági helyzet által diktált szempontokat is figyelembe kellett venni.¹⁷

A II. Világháború folyamán Magyarország határvonalának megjelölése egyrészt háborús cselekmények, másrészt pedig természeti behatások következtében több helyen megsérült. Így az volt a feladat, hogy a szomszédos országokkal egyetértésben olyan VB-kat létesítsenek, amelyek az eredeti határvonalat régi állapotában, egyértelműen megjelölve helyreállítják. Ezért az országhatár műszaki helyreállítására részletes műszaki tervet és végrehajtási utasítást kellett kidolgozni a trianoni iratanyag műszaki adatainak felhasználásával, azok kiértékelésével. Tekintettel a költségek minimalizálására.

A pénzügyminisztérium részéről kijelölt műszaki szakértők, dr. HAZAY István egyetemi tanár, az **Állami Földmérés** vezetőjének irányításával – aki egyben a határrekonstrukciót előkészítő műszaki munkálatok központi irányítását is ellátta – megkezdték a trianoni HMK és a 4 HMB műszaki vonatkozású iratainak átnézését és kiértékelését a küszöbön álló műszaki határrekonstrukció céljaira.¹⁸

Első feladatuk a terület visszacsatolások idején, illetve a háborús események folytán a trianoni határjelekben keletkezett károk és hiányok pontos megállapítása, a műszaki adatok folyamatban lévő összegyűjtése és kiértékelése volt. A magyar politikai vezetés fontosnak tartotta, – tekintettel a hároméves terv zavartalan keresztülvitelének biztosításához fűződő általános kormányzati érdekekre, – hogy a takarékoság és gazdaságosság elve a határkijelölés végrehajtásánál is a lehető legmesszebbmenő mértékben érvényesüljön. Azért, hogy a határ helyreállítás műszaki dologi kiadásai (határkövek, napszám stb.) legalább hozzávetőlegesen kiszámíthatók legyenek, – a folyamatban lévő földreformmal kapcsolatos földmérési munkálatok előrehaladásának helyszíni ellenőrzésével egybekapcsolva – az egyes földmérési felügyelőségek vezetői utasítást kaptak, hogy a hiányzó határjeleket összeírják. Így az állami határjelekben esett károk és előállott hiányok előzetes becslésszerű megállapítása külön műszaki apparátus és költség nélkül megoldható volt.¹⁹

Az Állami Földmérés Országhatárt Rendező és Kijelölő Kirendeltsége 1947. május 15-én kezdte meg a munkáját a Miniszterelnökség I. ker. Úri utca 54-56. szám alatti helyiségében. A kirendeltség vezetője: dr. HAZAY István min. osztályfőnök, helyettese: BONK Árpád ny. min. tanácsos, beosztottak: dr. MÁJAY Péter műszaki főtanácsos, HIDVÉGGHI Gyula műszaki tanácsos és SCHMIDT Béla főmérnök, továbbá a helyszíni munkálatokra szükség szerint esetenként kirendelt műszaki személyzet. A kirendeltség munkájával kapcsolatban felmerülő jogi kérdésekben dr. OSZVALD György ny. min. osztályfőnök állt a kirendeltség rendelkezésére, aki határügyi kérdésekkel már negyven éve foglalkozott.²⁰ (IX. sz. melléklet)

A „bizalmas jellegű helyszíni vizsgálat” során megállapították, hogy, a **csehszlovák** szakaszon kb. **2 250 határkö**, a **szovjet** szakaszon kb. **450 határkö**, a **román** szakaszon kb. **580**, a **jugoszláv** szakaszon kb. **390**, az **osztrák** szakaszon kb. **650 határkö**, **hiányzik**. Megállapították, hogy azokon a határszakaszokon, ahol a határvonalat élő vízfolyás képezi, egyes helyeken a vízfolyás helyét megváltoztatva, a trianoni határ is megváltozott. Megállapítás szerint egyes helyeken a szomszéd államok a trianoni határtól eltérő vonalat tartanak megszállva. Ezeknek a kérdéseknek a rendezése a későbbiekben államközi tárgyalásokat igényelt. (X. sz. melléklet)

A magyar-csehszlovák határ redemarkálására az 1947. évi párizsi békeszerződés végrehajtására (a békeszerződés I. rész 1. cikk d. pontja alapján) határrendező bizottság alakult, a „**Pozsonyi hídfő**” átadása és az új határvonal kijelölése magyar-csehszlovák bizottság által. Később egy másik bi-

zottság is megalakult a magyar-csehszlovák határvonal redemarkálása, amely a **Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság** (M-CS VMB) nevet viselte. Ennek feladatát vette át az Állami Határügyi bizottság 1948–1950 között. A **magyar-szovjet határ** redemarkációs munkálatait egy **Magyar-Szovjet vegyesbizottság** (M-SZ VB) irányította. A **magyar-román határszakaszon** először a **X. számú magyar-román bizottság** foglalkozott a **hiányzó határkövek pótlásával**.

Hasonló feladatok merültek fel, mint a trianoni békeszerződésben megállapított határvonalakkal kapcsolatban 1921-25 között. Ezek a feladatok meghaladták a jelenleg működő HB-ok feladatkörét. Ezért a Minisztertanács **Állami Határügyi Bizottságot** (továbbiakban: AHB) létesített.²¹ Az AHB hatáskörébe tartozó feladatok: a szomszédos államok megfelelő szerveivel egyetértésben az államhatárok jelzésének felülvizsgálata, a határjelek helyreállításával kapcsolatos dologi és gazdasági jellegű tárgyalások lefolytatása, a természetes határvonulatok esetleges megváltoztatása, az elbirtoklásból adódó problémák letárgyalása, és végül jelentéktelenebb határkiigazítási ügyekben javaslattevés.²² Az AHB a miniszterelnök felügyelete alatt állt. A működésével kapcsolatos személyi és dologi kiadásokat a miniszterelnökség költségvetésében irányozták elő. Az AHB elnökét a kormány a miniszterelnök előterjesztésére nevezte ki.²³ Az AHB elnökének Kiss Rolandot (volt HM államtitkár) rk. követnek és megh. miniszternek nevezték ki.²⁴ Az AHB az elnökből, titkárból, 8 állandó és 8 pótagból állt. A 8 állandó, ill. a 8 pótagot a ME, a KÜM, a BM, a PM, a FM, az IM, a HM és a Közlekedésügyi miniszter előterjesztésére a kormány nevezte ki 1949. januárjában. A miniszterelnök 1949. februárjában KÖRMENDI Pál min. tanácsost kinevezte az AHB titkárává, és így az AHB megkezdte érdemi működését. Székelye az V. ker. Báthory u 20. II/1.-ben volt.

A szervezeti keretek kialakulásának bonyolultságát a VB megnevezések sokszínűségei mutatja. A magyar-román határszakaszt tekintve az AHB a „**A hiányzó határkövek pótlására létesített magyar-román vegyesbizottság magyar (Állami Határügyi bizottság) delegációja**” (M-R VB) néven szerepelt a hivatalos iratokban. Hiszen az AHB első feladatául tűzte ki a magyar-román határügyi egyezmény megkötését, abból a célból, hogy a békeszerződés rendelkezésének megfelelően helyreállítsa a régi trianoni határvonalat, és egyúttal szabályozza a határoszlopok és a határvonal megjelölésére szolgáló egyéb jelek védelmére, karbantartására és helyreállítására vonatkozó kérdéseket. A M-SZ VB-i tárgyalások közben már megalakult az AHB, de ezekbe a tárgyalásokba nem avatkozott be. 1950-ben a minisztertanács 250/1950. (X.7.) M.T. számú rendelete alapján az **AHB** megszűnt. Ezután az AHB feladatkörét a **külgyminiszter** látja el, amennyiben eljárása más miniszter feladatkörét is érinti, az illetékes miniszterrel egyetértésben jár el. Az AHB mellé szervezett titkárság személyzetét a rendelet hatálybalépésével a KÜM állományába helyezték át. A „határügyek” (delimitáció-demarkáció) vezetését a KÜM apparátusa látta el.

A csehszlovák határszakasz esetében a **magyar-csehszlovák határvonal egyes szakaszainak rendezésére alakított Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság** (M-CS VB) alakult. A VB a magyar kormány által kinevezett 4 főből álló tagozatból és a csehszlovák kormány által kinevezett 3 főnyi tagozatból állt. Mindegyik tagozat egyik tagja annak elnöke. A VB feladata a magyar-csehszlovák határvonal részletes megállapításának megtárgyalása és keresztülvitele volt. Az üléseken szakértőket és segédszemélyzetet (pl.: tolmács) igénybe vehettek. A VB ülészakát a két ország által közösen megállapított helyén tartotta. Az ülés tartamát esetről esetre állapították meg. Akkor, ha a letárgyalandó kérdések sorrendjére vonatkozólag nem történt megegyezés, a sorrendet úgy határozták meg, hogy felváltva tárgyaljanak le egy magyar és egy csehszlovák javaslatot.²⁵ A M-CS VB 1953. július 13-i ülésén kijelölte a határvonalat.²⁶

A magyar-román országhatár helyreállításának munkálatai befejezése után – a Nagyváradon 1949. jún. 22-i határügyi egyezmény VII. cikk. 3. pontja szerint – összehívták a **Magyar-Román Határügyi Vegyesbizottságot**, (M-R HVB) hogy a helyreállítás kapcsán készült határokmányokat (határtérképek és határleírású jegyzőkönyvek) hitelesítsék. Ez a VB 1952. januárban ült össze.²⁷

Magyar-jugoszláv vegyesbizottság létesítése határjelek pótlására és karbantartására (M-JU VB) 1953-ban történt meg. 1953. dec.3-tól kezdődően felváltva Szabadkán és Szegeden történő tárgyalásokon, során rendezték a felmerült kérdéseket.²⁸

Az osztrák határszakasz esetében 1957-58-ban történtek meg a tárgyalások a határon lévő határjelek felújítása és helyreállítása tárgyában. **Magyar-Osztrák Vegyesbizottság alakult a határjel felújítási és helyreállítási munkálatokra**, (M-O VB). A VB mindegyik tagozata 3-3 tagból állt. A VB tagozatai feladatának ellátására megfelelő számú szak- és segédszemélyzetet vehetett igénybe, amely nem haladhatta meg az 5-5 főt. A VB rendes üléseit negyedévenként felváltva Sopronban és Wiener-Neustadtban tartotta.

A negyedévenként megtartandó rendes üléseken kívül a VB bármely tagozata rendkívüli ülés megtartását kezdeményezheti diplomáciai úton. A határjelek felújítását és helyreállítását **vegyes technikai csoportok** (VTCS), megfelelő számú fizikai munkaerő igénybevételével végezték. A VTCS-ok magyar és osztrák tagozatból álltak. Mindegyik tagozatnak 1-1 elnöke és 2-2 bizottsági tagja volt. A VTCS-ok elnökeit a VB elnöke nevezte ki. A VTCS-ok számát, valamint az egyes VTCS alárendeltségébe tartozó munkacsoportok létszámát a szükséghez képest a VB határozta meg. A munkacsoportok a két állam polgáraiból, katonai vagy polgári személyekből állhattak. A technikai- és munkacsoportok munkáját a technikai csoport azon tagozatának elnöke irányította, amely tagozat a munkacsoportokat biztosította.²⁹

A XX. században Magyarország határait három szakaszban módosították, nevezetesen a trianoni békediktátum kapcsán, a terület-visszacsatolásokkal és a párizsi békeszerződésekből következően. Mindhárom alkalommal a történelmi Magyarország területén belül, az aktuális nagyhatalmi érdekeknek megfelelően húzták meg az új határokat. Az új határok kitzúzése jelentős munkálatokat követelt, amelyet nem lehetett rövid időn belül megvalósítani. A határok végleges kitzúzésig is őrizni kellett azonban az új határszakaszokat, amelyek nem mindig estek egybe a véglegesen kitzúzott határvonalakkal. Ezen időszakok kétség kívül a magyar határőrizet érdekes periódusai közé taroznak.³⁰

Jegyzetek:

¹ - PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.

- Idem: *A dualista Magyarország Határőrizete (1867-1914)*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 138. p.+24. p. melléklet

- KESERŰ István — PARÁDI József: *A magyar határőrizet története, hagyományai*. Budapest, 1990, Határőrség, 72. p., ill.

- KESERŰ István — PARÁDI József: *Határőrizetünk (1867-1990)*. Budapest, 1990, Határőrség, 157. p., ill.

- PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, 1994.1. sz. 4-23. p.

- Idem: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám 11-35. p.

- Idem: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX században*. 1-3. köt. Budapest, 2003, Tipico Design Kft, 1. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. 219p., 8 jogszabály, 11 melléklet. 2. köt. *Csendőrség a határőrizetben*. 186p., 11 jogszabály, 7 melléklet. 3. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. 266p., 12 jogszabály, 10 melléklet. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

- Idem: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In. BODA József(szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74-109. p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- Idem: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. In. MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 357-388. p. /Jogtörténeti értekezések, 28./

² A forrásokban különböző megnevezésekkel találkozhatunk, pl.: a MILLERAND féle kísérőlevélben „határbizottságok”, az utasításokban és a pótutasításokban „határmegállapító bizottságok”. VASSEL Károly (a M-JU HMB. elnöke) 1922. évi jelentésében „határrendező bizottság” és „határt rendező bizottság”, 1924-ben készült jelentésében „határkiigazító bizottság” névvel találkozhatunk. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban mindenütt határmegállapító bizottság (HMB) kifejezést használom. A határmegállapító bizottságok működésére lásd: SUBA János: *Magyarország határának kitzúzása és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* I-IV. 1996. Budapest. 1-1002. p. Doktori értekezés (kézirat.) ELTE BTK könyvtár, illetve SUBA János: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1945 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX. XX. században.)* Budapest 2002. 1-125. p. ELTE BTK és MTA könyvtára

³ *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről NEULLY S-ben 1920. január-március havában*. Budapest, 1920, Külügyminisztérium. I-III.köt. I. Bevezetés.

⁴ Tagjai: Elnök gróf CSÁKY Imre, a központi iroda vezetője dr. SZÖGYÉN György II. oszt. követségi tanácsos, kereskedelmi igazgató, "irodaszabkbeli hivatalnokul" ORSZÁGH Miksa konzuli irodafőtiszt, és STOUY Kamilló miniszteri irodatisztet neveztek ki a Külügyminisztérium állományából. Az egyes minisztériumokból a legfontosabb a Pénzügyminisztériumból a földmérési osztály vezetőjét ANTALFFY Andor min. tanácsost, a Kereskedelemügyi minisztériumból dr. PÉTERI Ödön miniszteri tanácsost, az igazságügy-minisztériumtól dr. CSÁSZÁR Károly miniszteri tanácsost, a honvédelmi minisztériumtól báró THEISSENBUCK-FLEISCHMANN Móric vk. alezredest vezényelték a határmegállapító központi irodába. A HMK székhelye a Szalay utca 8-10. V. emeleten volt. A Határmegállapító Központ vezetését gróf CSÁKY Imre helyett dr. SZÖGYÉN György vette át (1922. aug 25.-i MT előterjesztés. MOL. K. 27.)

⁵ A M- CS HMB-ba TÁNCOS Gábor altáb.-t, a M-R HMB-ba DORMÁNDY Géza vk. ezds.-t, a M -JU HMB-ba VASSEL Károly vk. ezds.-t, a M-O HMB-ba KERESZTES Arthur vk. eds.-t neveztek ki.

⁶ A tisztek a Honvédelmi minisztérium Elnöki D. Osztály létszám feletti állományában voltak beosztva. Létszámuk állandóan változott a vezénylések, áthelyezések miatt. Létszámsökkentés is volt, mivel a kivált tisztek pótlását a HM.VI./1. osztálya nem tartotta szükségesnek, „mert az eddigi tapasztalatok szerint a még várható határkiigazítások oly csekély mérvűek lesznek, hogy katonai szakértő ezekhez nem szükségesek.”

⁷ A SUBA János: *Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940*. In: FISCHER F.–HEGEDŰS K.–MAJOROS I.–VONYÓ J. (szerk.): *Kárpát medence vonzásában. Tanulmányok Polányi Imre emlékére*. Pécs, 2001, Pécsi Egyetem. 463-482. p.

⁸ A bizottság magyar delegációjának elnöke MEDVEY Aurél ny. altábornagy, a Térképészeti Intézet volt igazgatója, tagjai: dr. TÁTRAY István min. tanácsos, a PüM IX/b. /Állami Földmérés/ vezetője, a HM részéről dr. RAKOLCAI László vk. örgy. és RÉDEY László m. kir. mérnök voltak.

⁹ SUBA János: *A magyar-szlovák határ*. In: ÁDÁM Magda-SZARKA László (szerk.): *Az I. Bécsi döntés Okmánytára*. (megjelenés előtt)

¹⁰ 16.400/1939. M.E. rendeletet a Határkijelölő Központi Bizottság (HKB) felállításáról. Budapesti Közlöny 1939. ápr.22-i száma.

¹¹ A trianoni határvonal összes ilyen munkálatát az Állami Földmérés személyzete végezte. Így a trianoni 805 km hosszú magyar-csehszlovák határvonal kitzésését és felmérését 30 magyar és 30 csehszlovák mérnök két és fél év alatt végezte el. Összesen 9188 határjelet (követ) helyeztek el és határoztak meg.

¹² Dr.TÁTRAY István az Állami Földmérés vezetője a határmegállapítás műszaki munkálataihoz az Állami Földmérés kellő gyakorlattal bíró, fiatalabb mérnökeinek kirendelését javasolta: mivel az Állami Földmérésre olyan sok ingatlan-átruházással, telepítéssel, öntözéssel, tagosítással, kisajátítással, városméréssel és kataszteri felméréssel kapcsolatos halaszthatatlan munkafeladat hárult, hogy ilyen nagy számú mérnöknek a rendes munkafeladat ellátásától való elvonása zavarokat okozott volna. Továbbá kérte, hogy a határkijelölésre kirendelt mérnökök legalább egy részének pótlására még munkabíró nyugdíjas, továbbá az állami földmérésnél felvételre jelentkezett fiatal mérnököket tiszteletdíjasként alkalmazzanak. (MOL. K 69. IV. d. - Jelentés a H.K.B.1938. nov. 9-i üléséről.) A visszatért Felvidéken és Kárpátalján 4 új felmérési felügyelőséget szerveztek: Kassa, Komárom, Ungvár és Munkács központtal.

¹³ Ez megfelelt a végrehajtási utasítás I. rész 10. bekezdésében foglalt elveknek, miszerint ne tűzzék ki ott a határt, ahol minden valószínűség szerint rövid időn belül változás történik.

¹⁴ Minden pontot, ahova határról került, mintegy 8-10 cm átmérőjű és a talaj kötöttsége szerint 100-150 cm hosszú karóval jelölték meg. A karókat úgy ásták le, hogy azokból 50-100 cm álljon ki a földből.

¹⁵ A HKB feljegyzése szerint: "Gyakran hallani azt a véleményt, hogy a szlovák részről a határkijelölés nem sürgős, a munka hiábavaló, nem állandó. Ezt a hiedelmet alátámasztja a szlovák bizottság magatartása is, amennyiben a bizottságok találkozására kitűzött határidőket állandóan késedelmesen tartja be".

¹⁶ *A Párisi magyar békeszerződés és magyarázata*. Budapest, 1947, sn. Documenta Danubiana.

¹⁷ SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI.évf. (1996) 7. sz. 98-106. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

¹⁸ Az Állami Földméréstől kijelölt 4 mérnök dr. HAZAY professzor irányításával megkezdte a határkijelölés műszaki előmunkálatait 1947. máj.15-én. A Gazdasági Főtanács, illetőleg a Minisztertanács ezekhez a munkálatokhoz a folyó költségvetési évre 8 000 Ft előirányzat nélküli kiadás igénybevitelét engedélyezte.

¹⁹ MOL XIX-K-15.48.721/1947. -PüM IX. osztály A trianoni határok helyreállításával kapcsolatos földmérési és egyéb műszaki munkálatok adminisztratív előkészítése.

²⁰ MOL XIX-K-15.61.339./48-PüM. Állami Földmérés Országhatárt Rendező és Kijelölő Kirendeltségének jelentése a kirendeltség működéséről, 1947-ről.

²¹ Az 1948. évi okt.29-én kelt 12.030/1948. Korm. számú rendelet és az 1948. évi dec.10-én kelt 12.340/1948. Korm. Számú rendelet intézkedett az **Állami Határügyi Bizottság (AHB)** felállításáról, szervezetéről és feladatköréről. A rendelet szerint: „Az országhatár megállapítására és kijelölésére vonatkozó minden olyan ügyben, amelyben az intézkedés, vagy a határozat a jelen rendelet hatálybalépésekor fennállott jogszabályok értelmében egy vagy több szakminiszter hatáskörébe tartozott, az alábbiakban szabályozott Állami Határügyi Bizottság jár el, tárgyal és dönt. A „bizottság tesz javaslatot, továbbá az országhatárra vonatkozó olyan ügyekben, amelyek törvényhozás útjára tartoznak, vagy amelyekben egyébként a minisztertanács döntése, vagy jóváhagyása szükséges.” SUBA János: *Egy különös szervezet: az Állami Határügyi Bizottság*. (Kézirat)

²² MOL XIX-A- 83a-246. 12 jkv.-1948 Miniszterelnökség 7346/1948. M.E.I.-Minisztertanács előterjesztés 1948. jul 22-én.

²³ MOL XIX-A- 83a-266. 12 jkv.-1948 Állami Határügyi Bizottságról szóló 12.030/1948. Korm. számú rendelet (Magyar Közlöny 263. sz.) módosítása tárgyában Miniszterelnökség 12.340/1948 M. E. II/A Előterjesztés a Minisztertanácshoz 1948. dec.6.

²⁴ Kiss Roland 1888-ban született Budapesten. Iskolai végzettsége: jogi alapvizsga. 1907-ben lépett állami szolgálatba. 1919. augusztus 1-től 1945. április 1-ig azonban nem fejtett ki hivatali tevékenységet. A felszabadulás után rehabilitálták. A munkásmozgalomban 1917. áprilisa óta megszakítás nélkül részt vesz. Jelenleg honvédelmi államtitkár.- írta róla RAJK László 948. dec. 9-én /MOL XIX-A- 83a-266. 12 jkv.-1948 - Küm 7372/1.-1948

²⁵ M-CS VB 1951. márc.19-20 i ülés jkv-e (MOL-XIX-J-1-j-Cseh-29/h- 00634-1951) A magyar tagozat azt javasolta, hogy a "Vegyebizottság" szó elé a "határügyi" szó kerüljön és azt, "ülés" szót "ülésszak" szóval helyettesítsék. Az utóbbi indítványt elfogadták, azonban a "határügyi" szót nem kapcsolták a Vegyebizottság fogalmához.

²⁶ M-CS VB Zárójegyzőkönyv -határvonal kijelölése MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h--00636-1951.

²⁷ A VB magyar tagozata állt: BM, az ÁVH Határőrség, az Országos Földmérési Intézet és a Küm munkatársaiból. Elnöke KURIMSZKI Sándor r. vörgy volt. /M-R HVM 1952 jan.10- i ülése (MOL XIX-J-1-j-Rom-29/h-003038-1951. SUBA János: *Redemarkációs munkálatok a román határszakaszon 1947-1952 között*. Kézirat.

²⁸ Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 0531209/1/1953. sz. határozata Titkos (Határozatok tára nem közölheti.) A magyar-jugoszláv vegyebizottság létesítése határjelek pótlására és karbantartására MOL XIX-J-1-k-Jug-29/h- 02915/80-1953. SUBA János: *Redemarkációs munkálatok a déli határszakaszon 1947-1956 között*. Kézirat.

²⁹ MOL XIX-J-1-k-Au-29/f-124-1957-58. Megállapodás a magyar-osztrák határon lévő határjelek felújítása és helyreállítása tárgyában. SUBA János: *A nyugati határszakasz határjeleinek helyreállítása a II. Világháború után*. Kézirat.

³⁰ - Parádi József: *A magyar állam határőrizete (1920-1941)*. Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 264. p. + 562. p. melléklet.

- Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V.évf. (1994) 4. sz. 391-404. p.

- Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V.évf. (1994) 6. sz. 64-75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- Idem: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendészeti Tanulmányok*, 1994. 2. sz., 84-126. p.

- Idem: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám 27-48. p. és 14 melléklet.

- Idem: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.

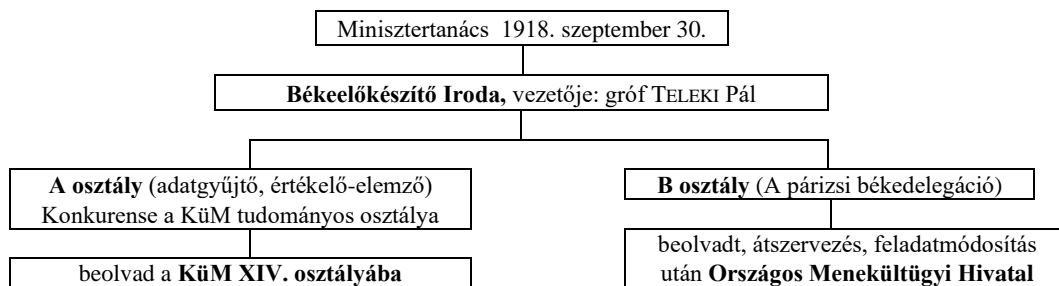
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), X. évf. (1999) 11. sz. 42-53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
A békeelőkészítés szervezeti keretei.	93
<i>II. sz. melléklet</i>	
A határmegállapítás tervezett magyarországi szervezete.	94
<i>III. sz. melléklet</i>	
A Határmegállapító Központi Iroda szervezete.	94
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A határmegállapító bizottságba delegáltak.	94
<i>V. sz. melléklet</i>	
A határmegállapító bizottság szervezete.	95
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A határmegállapító bizottság személyzete.	95
<i>VII. sz. melléklet</i>	
A bécsi döntés határvonalmódosításra hozott határozatának végrehajtására alakult bizottság.	95
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
Határkijelölő központi bizottság.	95
<i>IX. sz. melléklet</i>	
A határkijelölés szervezeti keretei.	96
<i>X. sz. melléklet</i>	
A határmenti bizottságba delegáltak.	96

I. sz. melléklet

A békeelőkészítés szervezeti keretei.

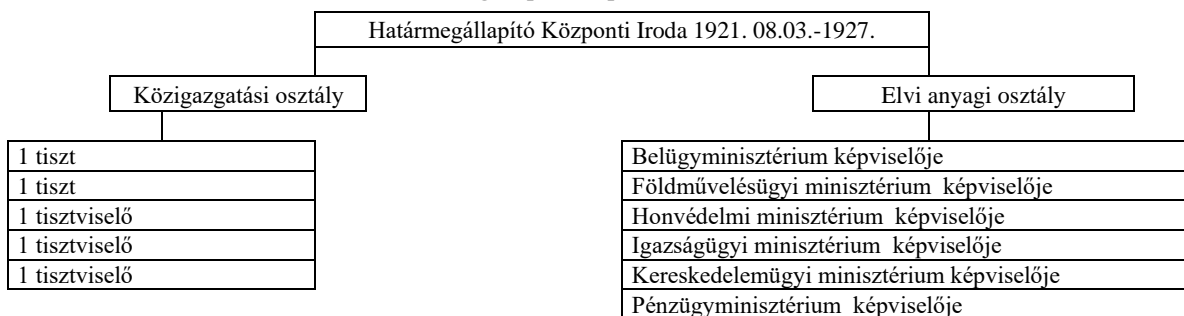
Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

A határmegállapítás tervezett magyarországi szervezete.

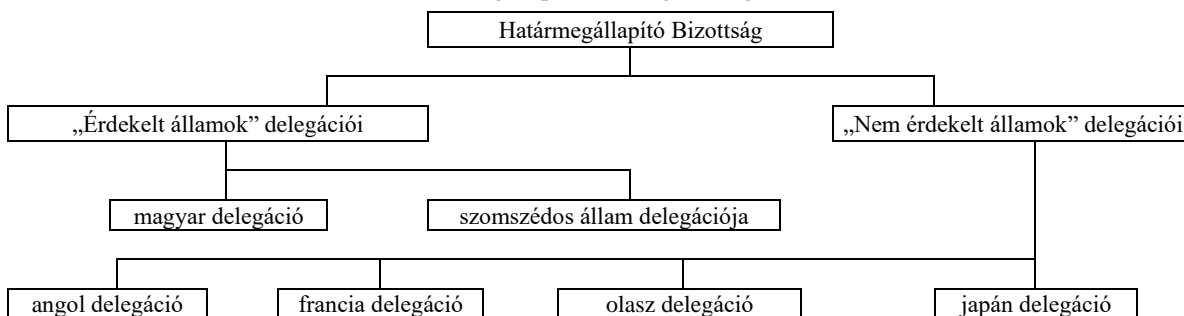
Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

A Határmegállapító Központi Iroda szervezete.

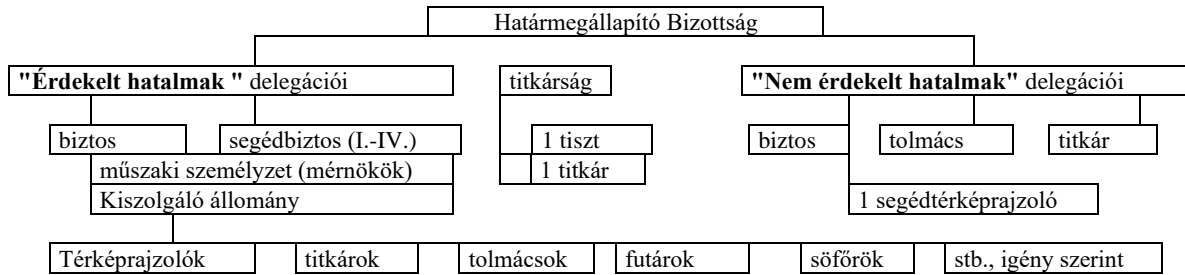

Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

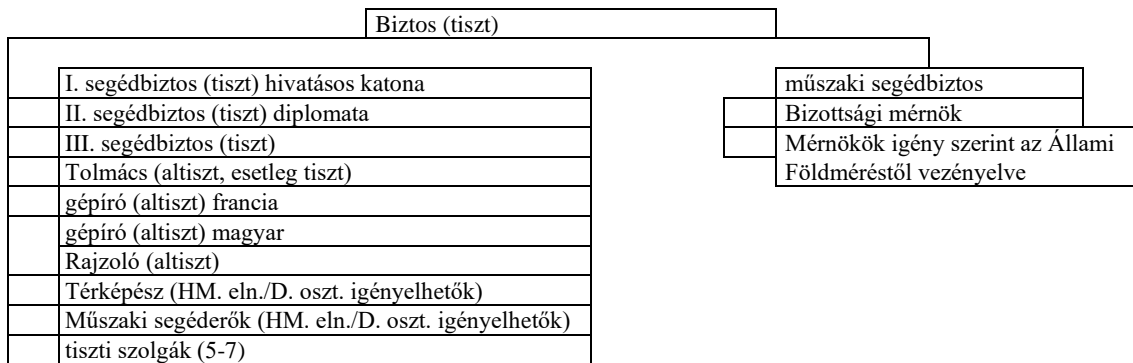
A határmegállapító bizottságba delegáltak.

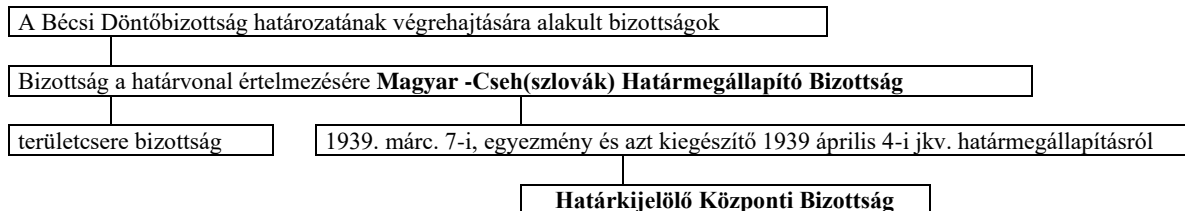
Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

A határmegállapító bizottság szervezete.

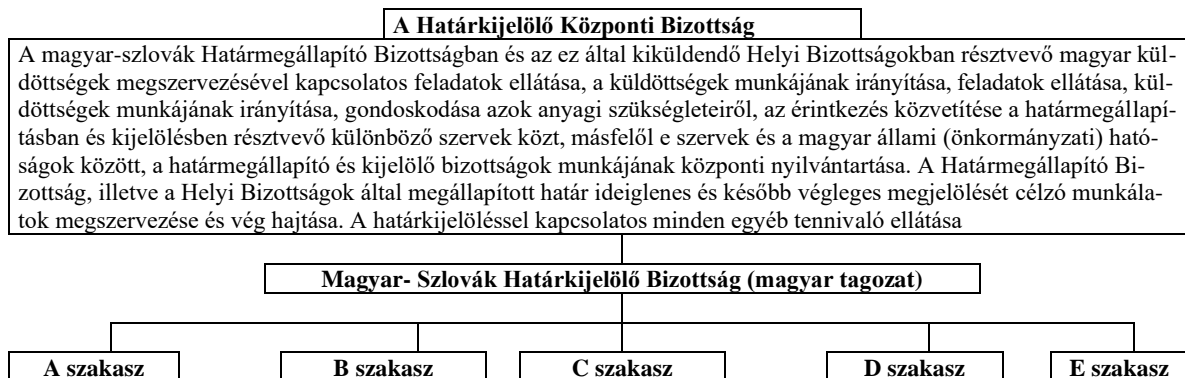
Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

A határmegállapító bizottság személyzete.

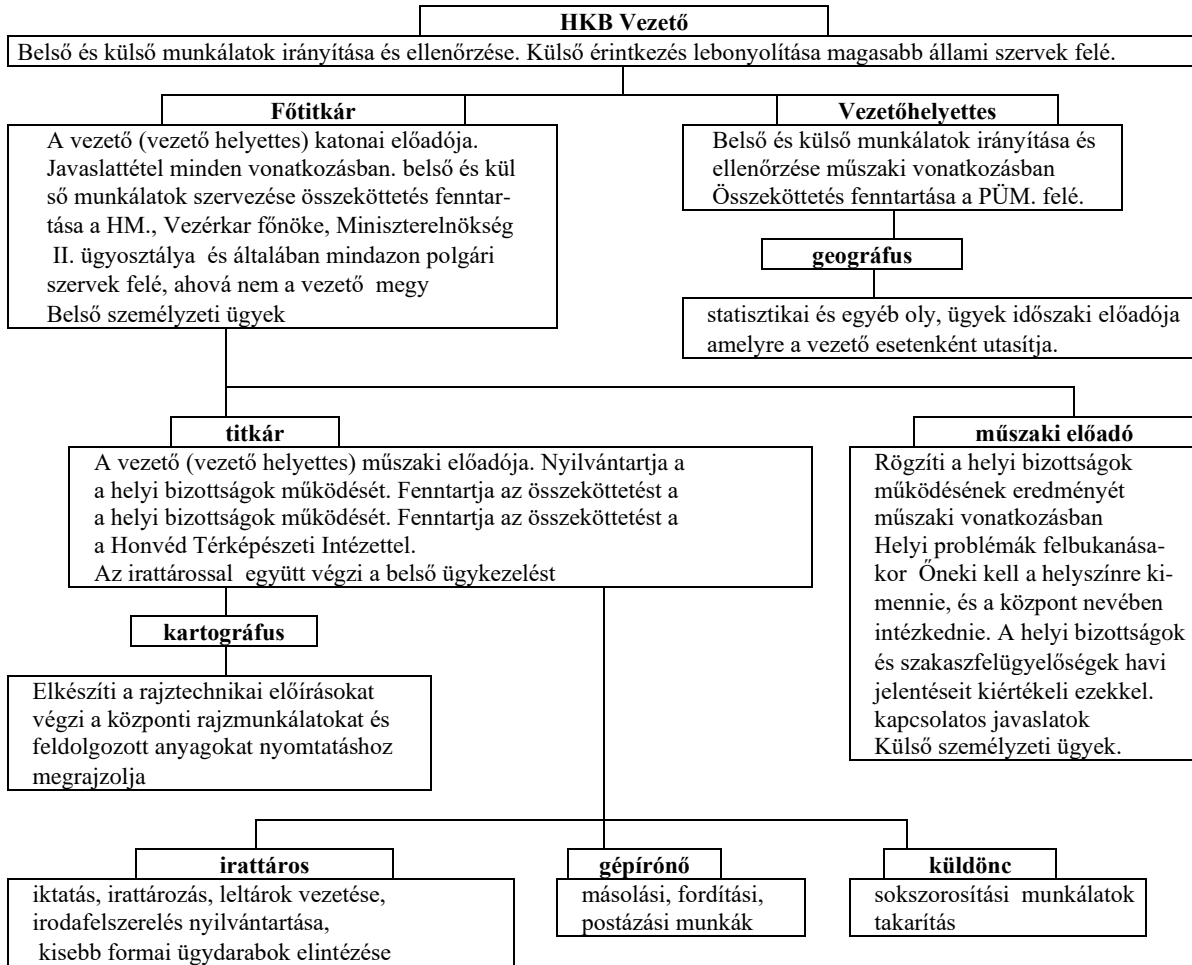
Forrás: SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)* Doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

A bécsi döntés határvonal módosításra hozott határozatának végrehajtására alakult bizottság.

Forrás: SUBA János: *Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940.* In FISCHER F. – HEGEDŰS K. – MAJOROS I. – VONYÓ J. (szerk.): *Kárpát medence vonzásában. Tanulmányok Polányi Imre emlékére.* Pécs, 2001, Pécsi Egyetem. 463-482. p.

Határkijelölő központi bizottság.

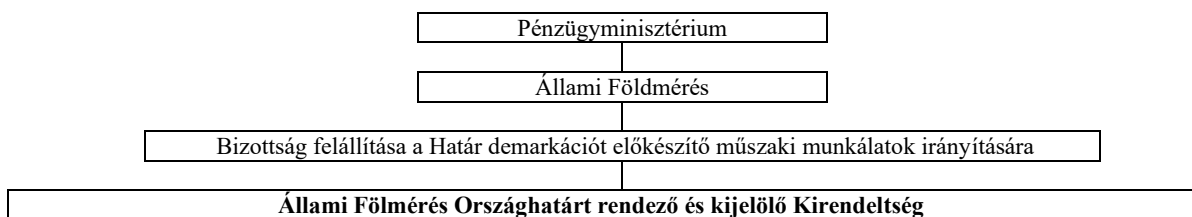
A feladatok jól körülhatároltak voltak, amelyet az alábbi táblázat mutat be:

Forrás: 16.400/1939. M.E. rendeletet a Határkijelölő Központi Bizottság (HKB) felállításáról. Budapesti Közlöny 1939. április 22-i száma.

IX. sz. melléklet

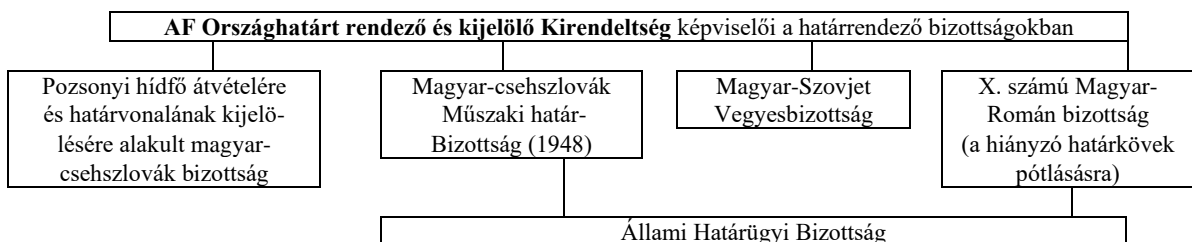
A határkijelölés szervezeti keretei.

Forrás: MOL XIX-K-15.48.721/1947. - PüM IX. osztály A trianoni határok helyreállításával kapcsolatos földmérési és egyéb műszaki munkálatok adminisztratív előkészítése.

X. sz. melléklet

A határmenti bizottságba delegáltak.

Forrás: MOL XIX-K-15.48.721/1947. - PüM IX. osztály A trianoni határok helyreállításával kapcsolatos földmérési és egyéb műszaki munkálatok adminisztratív előkészítése.